

Reg.

Linberedning 1-16

Ljusstöpning 17-21.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Linberedning och Ljus-
stöpning år 1865 hos Hans Ras-
musson i Tekelöd kö & Tarna
härad M. huslän.

På östra slutning-
en av Remeleåsen ned till
Tekelöds by, med omkring 300 Mdt.,
låg Hans Rasmussons agendar,
vilken år 1869 och 1871 delades mel-
lan sönerna Anders och Nils
Hansson. Den senare, min

farfar, är född 1848 och bosatt i
Fälskåsa.

Han berättar att av egendomen var endast 60-70 tld. odlad.

Det övriga låg i skog fjälad
och betesmark.

Lidben

Den kulturväxt, som
hade den största omvärlden
var linet. Det såddes i korn-
jorden, som var den renaste
och linet var den enda växt,
som under växttiden hänsa-
des. "Då kornet stod vitt," såd-
des linet, som ynktes (ärderkänd)
ned. Vi sådde omkring åtta kapi-
par linfrö utom tjävarne, som
sådde var sin kappra.

Rengöring

I början av juni "logades"
(lutades) hören av pigorna och hus-
manns kvinnorna och han nämnde

bland annat, att man kunde inte
se en vaktare syn ut på "tau-
ten" (tanten), än ett blått hira-
land lukas av åtta - tio natio-
nalklädda flickor och kvinnor
med vita armar.

Skär håren (var) var mögen skörden
eller knivut, "hus bes" den och sat-
tes i "hårsbugar" för att torkas.
Därefter härdes det in på lagen
för att på en "hårarua" (fig 1) den
knivutskär efter håren bands
i stora kårvar med häband och
härdes ut på ljungen och brödes
ut i ett tunt lager för att
(torka) rötas. Knivut kröskades
med plöjt och som på vanligt Tröskning.
sätt liksom sät harprades på
en harpa (fig 1.1)

hinfört lades upp på luf-

Det för att sedan under våren användas till välling åt de större kalvarna. Det övriga såldes till handlanden i byn för 3 à 4 dalre kappan. Där såldes även tjäarna allt sitt frö.

Kör husmodern efter en månad "kännt om kären fått rock" eller om skäven lossnade och var skär räfsades linet åter ihop och pekande i kärvar samt kördes hem.

Brytning

I oktober månad förtogs brytningen. Då skulle Fästebäckens lag (Fästebäck hade två lag östtan och västan om bäcken) hos brydestuföreståndaren anmäla vilken dag den gårdens skulle bryta sina två lass,

som det vanligtvis blev.

"Brydestuan" (fig. II. III. IV) låg på Brydestugan farfars egendom och backen kallas ännu idag Brydestubacken. Brydestugan hade två rum galler eller eldstaden och prallen på vilken hären ställes upp för torkning samt stugan eller arbetsrummet där åtta eller tio arbetare fingo plats för brytning. Inom flera bryterskor fingo dessa stå och bryta under var himmel.

Dagen före brytningen kördes till stugan red och torv samt hären.

Törrekarren (en gammal sv. Torskarren) faren gamla som förestod brytningen under hela hösten) kom med mat och brännvin

och något sängkläder (fädd i ett
par tärnor). På eftermiddagen
eldades upp och ~~byggnaden~~^{kyrkan}
börjades varefter den pågick
till kl. 3 på morgonen då en
del var färdigtorkat så att byggnaden
kunde påbörjas. Då kom
många pigor och kringar med var
sin bråk (fig 5) på axlar och
ställdes upp dem i stugan.
Denna låga stora stenar, som
lades på brädfoten för att få
denna stå så säkert som
möjligt. När så alla, en
tal till fyrtion stycken, vore
samlade börjades arbetet.

För att få så många
som möjligt till hjälps vid
dylikt arbete lades lag och
en del lantbrukares hjälptes

åt. Tottrebakken tämnade nu ut
en "hän" (han) till var och en.
Det var så mycket, som han
eller han kunde hålla under
vänstra armen. Så börjades
arbetet varefter tottrebakken
ordnade linet på pallen och såg
efter så att inget kom för nära
elden. Därefter granskade han
var och ens arbete och då det var
färdigt vred man ihop ena än-
dan på handen och lade undan
sitt arbete.

En Juktig brygerska skulle
hava "tygvet" fullt på dagen.
Tid fem tiden på morgonen
kom man med aftermat bestå-
ende av kött, bröd, brännvin
och örter. Klockan nio eller
tio åts lillmiddag, bes tände

av hembakat bröd, smör på os-
kon och även då brännvins-
flaskan. Så fortgick brytning-
en tills man fått slut. Då
följdes alltsammans åt till går-
den för att äta middag. En
alltidens ~~små~~ skäende rått var då kokt fläsk
och brytningens ~~och~~ färskött, kullskorv, allt sal-
tat och råkat, och bruna bönor
och till sist risgöt. En kari-
kett på den tiden. Gårdskvinn-
orna brukade då komma
med var sitt kruks mjölk
till gårdan, ty man hade i
allmänhet ont om mjölk. Ka-
lan vid biden på året, ty
korna gingo fortfarande ute
och hade mycket bet. På
den gårdan hade man
andast fem eller sex kor,

tre par stutar, femtan ungdjur,
tre par arbetshästar, två ut-
gångsmätker och omkring åtta
unghästar samt en trettio-
st. linfår, svin, gäss, höns och
ki.

Det hände ibland att dräng-
ar och pigor bröta en hel vö-
ka på grund av läggning
av lag och en eller två dräng-
ar lägo även i brydestugan
och fingo avlösa bokbalkarna
med eldringen om nätkarna,
men detta gick om på de oli-
ka drängarna.

När linet var brutit släp-
rades det i säckar och kördes
hem i manuset, som fort-
farande var komt för djur.
Då brytningen var slut be-
-

des upp en del kvinnor och
man ordnade till skättegille.
Skättegille Var och en kom då med var^{sitt}
skättesträ och sin skattefat (fig 6.)
och så skattades linet. Man
fick då (från) linet, som stap-
pades i särskilda säckar och
skattefallet röstes upp och
stappades i andra. Detta
arbete pågick ihlandt från
kl. tre och fyra om morgnar-
na till kl. tio eller elva på
kvällarna med uppehåll en-
bart för måltiderna och ibland
även för en skvätt kaffe kokat
på råg, korn eller ärtor.
Någon snäll "bannamora"
kunde även servera kaffe-
bönor. Man drack kaffet på
bit utan gräddt bröd, tre stora
koppar

Så kom kardningen av
"skätsfallet" och "hägling" av Kardning
hört till här, som vreds upp
i norkar, vilka sedan bundes
i kransar och förvarades i
någon av mors kistor i
sommars kugan. Blånnarna
kardades vid stolta tillfällen fram
på vintern i "svaneset" även se-
dan gylen kommit in.

På vintern utdelades
till husmannskvinnorna
och andra "backas kugesittare"
blånnar, som de själva fingo
karda och spinna samt till
några särskilt butliga
spinnkvinnor "här", som var
(som mor) i allmänhet själva
brukade spinna, om hon hann
med, by all all spinn mor

även själar.

Ti hade tre pigor för utom Elsa Rakka, en gammal gumma, som hade nästan lika mycket att säga som mor, då han hade vistats i gården som piga son farfar. Rasmus Torkelssons tid. Hon förestod bland annat även brännvinsbränningen. Dessa fyra personer kardade och spunna själva blånor och skäppefallit, men man började också redan kl. fem på morgnarna och fortsatte så tills man fick spunnit sitt bestämda för dagen och slutade då ibland inte förrän kl. tio på kvällen. Tärje tisdagsmiddag skulle varje spinner

och haspa bäras ut och en större
begöring företagas av stugan,
men först skulle man ha
spunnit sina stycken eller
alnar och dessa skulle nu
hängas upp på garnstängen.

När allt lint var
spunnit ställde man till tvättningen
skarbyta. Det var ungefär
vid påsktiden. Då kokades
garnet två gånger i aska
och vatten och sköljdes. Där-
på gjordes ren asklut, som
det åter koktes två gånger
uti och sköljdes upp. Sedan
händes garnet upp på stäng-
dr. (till) till torkning varefter
det blankades med en trästak
för att mjukna (smaksvarande
mangling). Därefter vävdes vävning

garnet i många räckor, som seder-
mera utbreddes på blegan under
sammakor för att bliskas.

Av fjorton skälkund
här skulle bliwa fjortio aln. garn
om hon spann bra. Fjortio aln.
var lika med tjugo stycken och
ett stycke sexton fidj och ett
fidj var så mycket garn att
en tråd gick omkring haspan
sexhio gånger. I betalning för
detta fick hon en skoppa mjöl,
ett stycke fläsk, ett spränkebärd,
som skulle väga ettispund eller
tjugo skälkund, och en koppa
malt.

användn. Hon vartill användes i
tygget. allt detta som bestredes varje
år? "Drjeto" användes till luter
i himmet samt för hemgift

åt alla barnen. Ditta var väft
av den finaste hören eller lärft.
Det övriga till sydrad,
varp till ylltäckan, åkbyxor
och stolpyxor samt en del fär-
gades för konstvävnad i hel-
linne. Blångarnet och det säm-
re lärftet användes till lakan
handdukar, skjortor och säckar
och foder i bättre kläder för
kvinnor och män. Skäddful-
let användes till lakan åt
kängor och pigor, handdukar
byxor, randigt eller vitt fär-
gade och foder i grövre kläder.
Desutom vävde man till
säckar linnet. Ingenting
härdes allt förfärdigades
på gården och av gårdens
egne folk i de flesta fall.

6
Alla kläderna skulle ses på
högsta stunder året om.

Ljussjöpsring.

19

"I pingstny och mickelsnär
skä fårén klippas". Ikrax efter
mickelsklippningen slaktades
fårén och då blev det stora
mängder lagg fastän fårén
i regel vara både små och
magra mot våra nuvarande
Av den mesta laggén stöptes
ljus.

Man hade en s. k. "ljusa-
ren" (fig), bestående av en rund-
bun aln. bred skiva, som lög-
te runt på en lagg på en
korfoting. I kanten av bordet
var omkring en tio a tolv
krökar inslagna i vilka häng-
de brätallrikar försedda med
ett hantag och under tallrikarna

8
voro inslagna en halv stycken
krakar på vilka fästades re-
kar av ljusvekagarn bestå-
ende av lummull. Dessutom
hörde en hög balja, som
ställdes vid sidan av bordet.

Stämningen gick till
på följande sätt. Man fyllde
baljan till något över häl-
fen med kokande vatten.
Därefter slags smält katg
på, som flöt i ett lager
på en halv ala. Så tog lys-
stämperskan en tallrik och
lappade verkarna ned i bal-
jan, varefter han lät dem
avkinna något i baljan
och hängde den sedan på
krakan. Därefter vred han
skivan och tog nästa tallrik

och gjorde på samma sätt.

Så fortsatte han till attsamman vara dagrade en, två och så många gånger till dess ljusen fött den önskade ljusstyrkan. När alla ljus varo stängta sortrades de och de största (och de största) och vitaste lades ned i "histeluddkran" (en låda i en utav historna) för att användas under julen samt vid gillskillefällen. De övriga användes vid dagligt bruk om kvällarna vid sidan av brantlampan, som mest användes i "storsst" och i lyktan där man kråkade "otte", i stallar. Na fick ej användas ljus ej heller någon lykta.

Den sämre taljen användes till stöpning av s. k. jäsor (mycket smala ljus) vilka man använde vilka man använde då man skulle gå och lysa sig i matkus, spisen och brännvinskuset m. m.

Man smetade ljuset fast vid väggen om man stannade för att utkratta något t. ex. elda i spisen eller i kakelugnen eller kappat brännvin etc. Några grenljus och tygigt gjordes ej.